

Het vmbo Zorg en Welzijn: kweekvijver voor talent, bron van nieuwe instroom op de arbeidsmarkt!

Inleiding

“Diverse sectoren hebben volgens recente signalen in de media en uit de achterban van sociale partners te maken met oplopende tekorten aan mensen. Met name in de technische sectoren, in de bouw, in de zorg en in onderwijssectoren heerst bezorgdheid over de snel oplopende tekorten aan goed opgeleid personeel. Economische analyses duiden voor Nederland niet op een problematische mismatch tussen vraag en aanbod, maar in segmenten van de arbeidsmarkt zijn er wel degelijk signalen van toenemende mismatches.”
(SER-advies Toekomstgericht beroepsonderwijs deel 2).

Het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) levert de grootste groep studenten aan het mbo. Binnen het vmbo oriënteert de leerling zich op het beroepenveld en kiest uiteindelijk voor een bepaald werkveld. In die zin is het vmbo de basis van de beroepskolom. De oriëntatie kan smal zijn, of breed. De leerling kan verwant doorstromen naar het mbo, of niet-verwant doorstromen naar het mbo. Met andere woorden ‘vroeg’ of ‘laat’ kiezen. In de sector Zorg en Welzijn wordt de mismatch steeds duidelijker. Er is meer vraag naar goed opgeleide arbeidskrachten dan aanbod. Gezien de vergrijzing van Nederland zal de vraag naar werknemers binnen Zorg en Welzijn verder toenemen. Door de leerling in het vmbo te motiveren voor het werken in de sector Zorg en Welzijn, wordt er gericht gewerkt aan een bewuste keuze en een goede match op de arbeidsmarkt.

Het vmbo Zorg en Welzijn: de aantallen en doorstroom

Aantallen

Over de instroom in leerjaar 3 in het profiel Zorg en Welzijn (vmbo) zijn voor het schooljaar 2017-2018 de volgende gegevens bekend. (DUO gegevens 19 december 2017, zie www.duo.nl).

Leerweg	Aantal leerlingen Z&W	Totaal aantal leerlingen
basisberoepsgerichte leerweg	5.001 leerlingen	19.940 leerlingen
kaderberoepsgerichte leerweg	7.153 leerlingen	30.326 leerlingen
gemengde leerweg	1.618 leerlingen	16.859 leerlingen

Het totaal aantal leerlingen Zorg en Welzijn: 13.772 (20,5% van totaal aantal leerlingen in het 3^e leerjaar beroepsgericht vmbo)

Doorstroom

Leerlingen die vanuit het vmbo Zorg en Welzijn doorstromen naar een mbo-opleiding in de sector Zorg en Welzijn (bron. Doorstroomatlas vmbo 2016, Verwante doorstroom ZW, cohort 2013):

Leerweg	% verwante doorstroom mbo
basisberoepsgerichte leerweg	58%
kaderberoepsgerichte leerweg	63%
gemengde leerweg	68%

Vanuit de theoretische leerweg stroomt 31% van de leerlingen door naar een opleiding binnen Zorg en Welzijn. Deze cohortgegevens kunnen toegepast worden voor het schooljaar 2017-2018.

Schooljaar 2017-2018 telt in de theoretische leerweg ('mavo') 4^e leerjaar 45.747 leerlingen. Prognose: op basis van deze gegevens zullen 14.180 leerlingen uit de theoretische leerweg kiezen voor een beroepsopleiding gericht op de sector Zorg en Welzijn.

Conclusie:

De sectorverwante doorstroom beroepsgericht vmbo naar mbo is in deze sector hoog. De doorstroom vanuit de theoretische leerweg naar zorg en welzijn in het mbo is vergeleken met andere sectoren gemiddeld.

Er is nog ruimte om in de samenwerking vmbo, mbo en instellingen/bedrijfsleven tot een (regionaal) hoger doorstroomrendement te komen.

Examinering en doorstroom

Leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg en de kaderberoepsgerichte leerweg hebben in leerjaar 3 en 4 in totaal minimaal 800 klokuren beroepsgericht Z&W onderwijs gevolgd¹. Een leerling in de gemengde leerweg heeft minimaal 400 klokuren beroepsgericht Z&W gevolgd. De beroepsgerichte vakken worden afgesloten met een landelijk centraal praktisch en schriftelijk examen. Deze leerlingen weten dus waarvoor ze kiezen en beschikken over kennis en vaardigheden vanuit het beroepenveld.

Basis voor de match: beleid en samenwerking

Het beroepsonderwijs krijgt nu en in de toekomst te maken met de gevolgen van grote transitie onder invloed van technologisering, robotisering, automatisering en verduurzaming. Om de betaalbaarheid van de Zorg voor de toekomst te garanderen, zijn er politieke keuzes gemaakt zoals de decentralisatie van de Zorg, het benadrukken van een grotere inzet van mantelzorg en het minder snel toewijzen van lichte zorghulp en huishoudelijke ondersteuning. Daarnaast is het beleid erop gericht dat mensen langer thuis blijven wonen en dat vraagt verzorgenden die in staat zijn om zelfstandig te kunnen functioneren. Dit heeft er o.a. toe geleid dat een groot deel van de helpenden niveau 2 zijn ontslagen in de verwachting dat zij gezien de geschetste ontwikkelingen overbodig zouden worden. Deze ontwikkelingen hebben geen positief effect gehad op het imago van het werken in de sector. Inmiddels is het steeds duidelijker dat de menselijke kant van Z&W altijd nodig blijft en niet vervangen kan worden door techniek. De meerwaarde van een medewerker op niveau 1 en 2 is daardoor o.a. dat zij door het geven van aandacht gecompliceerdere zorg kunnen voorkomen. Een groot deel van de collega's die ontslagen zijn, komt niet terug. Zij zijn het vertrouwen in de sector kwijt of hebben

¹ Een gemiddeld leerjaar in het vmbo omvat in totaal 1000 klokuren.

al een andere baan gevonden. Om ook hen weer binnen Zorg en Welzijn aan het werk te helpen zou binnen de gemeentes ontschotting tussen sociale voorzieningen en WMO-zaken plaats moeten vinden.

In de Kamerbrief Sterk beroepsonderwijs van OCW (april 2017) wordt o.a. ingezet op een goede doorlopende leerlijn vmbo-mbo en samenwerking in de regio. Tevens wordt ingezet op een nieuwe leerweg met een extra praktijkgerichte component in plaats van de theoretische en gemengde leerweg. Voor de sector Zorg en Welzijn ligt hier een kans om aantrekkelijke leerroutes vmbo-mbo vorm te geven. Maar ook om meer tl-leerlingen te motiveren voor een opleiding binnen deze sector, door het profielvak en de keuzevakken Zorg en Welzijn ook voor deze leerlingen aantrekkelijk te maken.

Voor de nieuw op te leiden generatie moet het vmbo dus aan tafel met het mbo en regionale werkgeversorganisaties, omdat zij de basis vormt van de beroepskolom. Dit kan bijvoorbeeld via het Zorgpact en de regionale RegioPlus-organisaties. Door intensievere samenwerking zal werk gemaakt moeten worden van die beroepskolom vmbo-mbo en zal bij de doorstroom naar het mbo moeten worden ingezet op de waardering van het beroepsvak dat in het vmbo wordt gegeven. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport zouden het vmbo expliciet moeten betrekken bij het arbeidsmarktvragestuk voor de sector zorg en welzijn en ze zouden moeten inzetten op de versterking van de beroepskolom en de inzet van de beschikbare middelen.

De basis voor deze samenwerking kan gevonden worden in het advies van de SER, de beleidsbrief Sterk beroepsonderwijs, het Sectorplan Plus en het actieprogramma Werken in de zorg. Het SectorplanPlus zet o.a. in op een toename van de instroom van werknemers in de Zorg. Ook in de Regionale Actieplannen Aanpak Tekorten (RAAT) zouden de leerlingen van het vmbo als potentiële toekomstige werknemers, meegenomen moeten worden. Het onlangs gepresenteerde actieprogramma Werken in de zorg biedt aangrijpingspunten om te borgen dat vmbo-leerlingen met het profiel Z&W ook kiezen voor een vervolgopleiding en werk in deze sector.

We verwijzen tevens naar de speerpunten die door de deelnemers van de landelijke dag van het **Zorgpact** 2017 zijn geformuleerd:

1. Maak zorgende en helpende beroepen aantrekkelijker voor jongeren: een aantrekkelijker imago van de zorg leidt tot meer toestroom, zo is de gedachte.
2. Beschouw vmbo en mbo-2 als bron van toekomstige arbeidskrachten: vmbo en niveau 2 leerlingen zijn van grote waarde voor de zorg. Geef deze groepen nadrukkelijker dan nu een plek in plannen en projecten en betrek ze bij het vernieuwen en verbeteren van de zorg.
3. Organiseer praktijkleren: praktijk en leren moeten (nog) dichter op elkaar aansluiten in de gehele beroepskolom. Termen die zijn gevallen: praktijkgestuurd leren, leren op de werkplek en onderwijs buiten de schoollocatie. In het verlengde hiervan past uitwisseling tussen docenten en zorgprofessionals, de verbinding onderwijs, Zorg en Welzijn (NB. De SER breekt ook een lans voor het praktijkleren waarmee het beroepsonderwijs zich zo gunstig onderscheidt van andere soorten onderwijs.)
4. Draag zorg voor een leven lang leren. Dit betekent dat het onderwijs moet flexibiliseren.
5. Creëer een duurzame regionale arbeidsmarkt: werkgevers, opleidingen en overheid moeten gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor strategischer omgaan met de arbeidsmarkt. Dus niet alleen tekorten op de korte termijn dempen, maar verder vooruitkijken en anticiperen op bijvoorbeeld een eventueel toekomstig overschot van arbeidskracht in de zorg.

De afgelopen jaren hebben onderwijsinstellingen en zorg- en welzijnsaanbieders elkaar, mede dankzij de inspanning van het Zorgpact, al steeds beter weten te vinden in de samenwerking. Wel is het in deze samenwerking soms nog zoeken naar manieren om daadwerkelijk onderwijs te ontwikkelen dat zowel inhoudelijk als met het oog op doelmatigheid aansluit bij de arbeidsmarkt. Dit terwijl het tekort van zorgpersoneel op mbo niveau 3 (verzorgende) en 4 (verpleegkundige, pedagogisch werker, medewerker maatschappelijke zorg) dit jaar al zichtbaar zal zijn.

Om dit tekort op te lossen, werken de zorginstellingen vooral samen met mbo en hbo. Maar juist het voortgezet onderwijs heeft als voorportaal van het beroepsonderwijs een sleutelpositie in de aanpak van deze mismatch. Voor de werkgevers is het daarom van groot belang dat vmbo'ers met interesse in Zorg en Welzijn weloverwogen kiezen voor het gelijk genaamde profiel en vervolgens doorstromen naar een aansluitende beroepsopleiding. Dat vraagt bijvoorbeeld om juiste en actuele beroepsbeelden (van docenten, leerlingen en ouders), een integrale LOB-aanpak, goede doorlopende leerlijnen en relevante praktijkopdrachten. De in RegioPlus verband ontwikkelde lespakketten voor het voortgezet onderwijs alsmede de recent tot stand gekomen Regionale Zorgpacten bieden kansen om hier gezamenlijk aan te werken, maar tegelijkertijd ligt de focus (nog) onvoldoende bij het vmbo (het vo staat ver van de werkgevers af; men is gefocust op de herziening in het mbo en minder op de vernieuwing vmbo; vmbo wordt steeds minder gezien als vooropleiding voor hbo, etc.). Dit terwijl onderwijs, bedrijfsleven en overheid over het algemeen erkennen dat dit wel zou moeten.

Kansen voor samenwerking en voor de positionering van het vmbo als basis van de beroepskolom.

- De vernieuwing vmbo en herziening mbo bieden kansen om samenwerking in de keten te bevorderen en het vmbo als voorportaal van het mbo beter in beeld te brengen. In samenwerking met regionale zorginstellingen kunnen vmbo's met het roc overleggen hoe het profiel Zorg en Welzijn het beste aansluit bij het regionale aanbod in het mbo. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van (regel)ruimte voor doorlopende leerlijnen; opleidingen in het mbo Zorg en Welzijn maken hier helaas nog nauwelijks gebruik van. In het Regeerakkoord en in de beleidsbrief Sterk beroepsonderwijs wordt uitdrukkelijk de mogelijkheid van het behalen van een startkwalificatie in het vmbo benoemd. De branche zou hierop aan moeten dringen om zo talent voor Z&W te behouden en mogelijk beter in staat te stellen door te stromen naar niveau 3. Daarnaast kan het vmbo leerlingen in de gelegenheid stellen om na het behalen van het basisdiploma in 1 jaar het kaderdiploma te behalen. Deze route biedt rechtstreeks toegang tot niveau 3.
- De vernieuwing en herziening geven werkgevers ook een kans om samen met het onderwijs te werken aan beroepsgerichte keuzevakken (vmbo) en keuzedelen (mbo). Dit maakt de opleiding praktijkgericht en relevant: een betere aansluiting op de arbeidsmarkt. Goede praktijkopleiders voor de studenten vmbo en mbo zijn noodzakelijk. Werkgevers krijgen subsidie in het kader van het Sectorplan Plus o.a. om de instroom van medewerkers te verhogen en kwalificerend beroepsonderwijs mbo-bbl en hbo te bieden aan (toekomstige) medewerkers. Om het leren op de werkplek voor vmbo- en mbo-leerlingen mogelijk te maken is het noodzakelijk om de beschikbare middelen, de inzet en de samenwerking in de regio te benutten voor de facilitering van praktijkopleiders binnen de zorginstellingen.

- Het mbo zou de samenwerking die ze starten in het kader van het Regionaal investeringsfonds mbo kunnen uitbreiden met het vmbo, bijvoorbeeld door in te zetten op de doorlopende leerlijn en de aansluiting bij de arbeidsmarkt te optimaliseren.
- Niet alleen in de keten, maar ook tussen verschillende mbo-domeinen kan meer samengewerkt worden. Zo wordt technologie steeds belangrijker binnen zorg en welzijn, en past toerisme en recreatie ook bij welzijn. De zorgprofessional van de toekomst is dus breed opgeleid en het onderwijs kan nu een leading rol nemen door studenten op te leiden voor toekomstige beroepen. Het experiment cross-overs in het mbo (vanaf schooljaar 2016/2017) is een van de manieren om deze samenwerking te bevorderen. Leerlingen in het vmbo kunnen gestimuleerd worden om beroepsgerichte keuzevakken te kiezen die passen bij de cross-overs.
- Loopbaanoriëntatie en –begeleiding is een verplicht examenonderdeel in het vmbo. Dit biedt gelegenheid om het beroepsbeeld (en imago) in Zorg en Welzijn te verbeteren: met behulp van regionale instellingen kunnen scholieren een keus maken die gebaseerd is op realistische beroepen, in plaats van op het idee ‘iets’ te willen doen in de zorg. De campagne van werkgevers in de zorg sluit hier goed bij aan. De eerder genoemde ontwikkeling van een nieuwe leerweg binnen het vmbo (in plaats van de gemengde en theoretische leerweg) moet m.b.t. de vormgeving van een praktisch LOB-traject expliciet meegenomen worden en mogelijk kan uitbreiding plaatsvinden naar havo/vwo conform technasium.
- Vmbo-leerlingen die kiezen voor Zorg en Welzijn blijven vaak in de sector als ze doorstromen naar het mbo. Daar is dus ook winst te behalen, door jongeren al jong te interesseren voor de sector. Het opdoen van levenservaring kan doorgroei opleveren: een leven lang leren is in dat opzicht makkelijker bij Z&W dan bij techniek.
- Mogelijk wordt het lerarenregister een verplichting voor alle docenten in vo en mbo. Leraren moeten laten zien dat zij bevoegd en bekwaam zijn en blijven: dit schept mogelijkheden voor meer samenwerking tussen instellingen en scholen op het gebied van docentprofessionalisering. Op die manier blijft de kennis van docenten up to date en gericht op de praktijk van vandaag. Een dergelijke samenwerking komt hier en daar op gang en is tevens wenselijk in het kader van de doorlopende leerlijn.
- Voor de positionering van het vmbo en de samenwerking met het mbo en het werkveld in de regio is het wenselijk een projectleider aan te stellen (conform Toptechniek in Bedrijf). Dit heeft er in de techniek voor gezorgd dat er inmiddels zo'n 25 regionale samenwerkingsverbanden zijn.

Acties

Het Platform vmbo Zorg en Welzijn wil in samenwerking met de Stichting Platforms vmbo de komende tijd de volgende acties ondernemen om het vmbo Zorg en Welzijn te positioneren als basis van de beroepskolom:

- Gesprek met het ministerie van OCW en het ministerie van VWS met het oog op de afstemming tussen onderwijs- en arbeidsmarktvoorstellen op het gebied van Zorg en Welzijn. Bij VWS uitleg geven over het programma van het profielvak Zorg en Welzijn en verkennen welke rol de beide ministeries gezamenlijk kunnen spelen met betrekking tot de facilitering van de uitwerking van de hierboven beschreven kansen. Het Platform vmbo Z&W en de Stichting Platforms vmbo willen uiteindelijk als vanzelfsprekend als gesprekspartner aan tafel zitten als er onderwerpen m.b.t. het beroepsonderwijs in de sector op de beleidsagenda staan.
- Gesprek met sleutelpersonen in de branches om te zorgen dat het belang van het vmbo en de mogelijkheden voor de doorlopende leerroute binnen Zorg en Welzijn ook bij hen

bekend worden. Verkennen hoe wij de samenwerking kunnen versterken om de bovenbeschreven kansen te benutten.

- Initiëren van nader onderzoek naar de instroomgegevens van de mbo-opleidingen Zorg en Welzijn. Resultaat is een analyse van de mogelijkheden om de instroom in het mbo Zorg en Welzijn vanuit het vmbo in alle niveau's te verhogen.

Op basis van de uitkomst van de gesprekken en nader onderzoek, stelt het bestuur van het Platform vmbo Zorg en Welzijn in samenwerking met de diverse relevante partners voor de langere termijn een concrete ontwikkel-agenda op die in de regio's met ondersteuning van nader vast te stellen partijen en middelen verder uitgewerkt kan worden.

Maud Croes

Voorzitter bestuur Platform VMBO Zorg en Welzijn

Dit stuk is tot stand gekomen met input van Jaap de Kruijf, Danielle van der Eerden (RegioPlus), René Immers (MBO Raad), Jan van Nierop (voorzitter SPV), het bestuur en de secretaris van het Platform VMBO Zorg en Welzijn en Annemarie Knottnerus (Zorgpact).

20 April 2018